

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

SPAIN CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND
INNOVATION**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi • digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION: a collection scientific works of the International scientific conference – Madrid, Spain, 2026, Issue 6.

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish,

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION**». Which took place in Spain, 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

QADIMGI YUNONISTON VA DEMOKRATIYANING TUG'ILISHI

Turdiyeva Aziza Yo'ldosh qizi

Termiz davlat universiteti, Tarix yo'nalishi 2-kurs talabasi

Jumayev Mustafo Erkin o'g'li

Ilmiy rahbar: Termiz davlat universiteti Jahon tarixi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada qadimgi Yunoniston tarixining asosiy bosqichlari, polis tizimining shakllanishi, Afina demokratiyasining vujudga kelish jarayoni, Sparta davlat tuzumi, yunon-fors urushlari hamda qadimgi yunon falsafasi va madaniyati tahlil qilinadi. Maqola tarix yo'nalishi talabalari va qadimgi dunyo tarixiga qiziquvchi kitobxonlar uchun mo'ljallangan bo'lib, ishonchli ilmiy manbalar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Qadimgi Yunoniston, polis, demokratiya, Afina, Sparta, Solon, Klisfen, Perikl, yunon-fors urushlari.

Аннотация

В данной статье анализируются основные этапы истории Древней Греции, формирование полисной системы, процесс возникновения афинской демократии, государственное устройство Спарты, греко-персидские войны, а также древнегреческая философия и культура. Статья предназначена для студентов исторических направлений и читателей, интересующихся историей древнего мира, и основана на достоверных научных источниках.

Ключевые слова: Древняя Греция, полис, демократия, Афины, Спарта, Солон, Клисфен, Перикл, греко-персидские войны.

Annotation

This article analyzes the main stages of ancient Greek history, the formation of the polis system, the emergence of Athenian democracy, the political structure of Sparta, the Greco-Persian Wars, as well as ancient Greek philosophy and culture. The article is intended for history students and readers interested in the history of the ancient world, and is based on reliable scholarly sources.

Keywords: Ancient Greece, polis, democracy, Athens, Sparta, Solon, Cleisthenes, Pericles, Greco-Persian Wars.

Qadimgi Yunoniston sivilizatsiyasi insoniyat tarixida davlat boshqaruvi, falsafa, adabiyot, san'at va fan sohalarida beqiyos iz qoldirgan noyob madaniyatdir. Ayniqsa, demokratiya g'oyasining aynan Yunonistonda, xususan Afina polisida shakllanishi jahon siyosiy-huquqiy tafakkuri tarixida burilish nuqtasi bo'lgan. "Demokratiya" atamasining o'zi ham yunoncha "demos" (xalq) va "kratos"

(hokimiyat) so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, bu tushunchaning ildizlari qadimgi Yunoniston tarixiga borib taqaladi.

Qadimgi Yunoniston yagona markazlashgan davlat emas, balki bir-biridan mustaqil bo'lgan yuzlab kichik shahar-davlatlar (polislar) tizimidan iborat bo'lgan. Har bir polis o'ziga xos boshqaruv shakli, qonunlari va an'alariga ega bo'lgan, bu esa turli siyosiy tajribalarning monarxiya, oligarxiya, tiraniya va demokratiyaning parallel ravishda sinalishiga imkon yaratgan. Ushbu maqolada biz qadimgi Yunoniston tarixining asosiy bosqichlarini, polis tizimining mohiyatini, Afina demokratiyasining shakllanish jarayonini hamda bu sivilizatsiyaning jahon madaniyatiga qo'shgan hissasini tahlil qilamiz.

Mil.avv. VIII asrdan boshlab Yunonistonda "polis" deb ataluvchi mustaqil shahar-davlatlar shakllana boshladi. Har bir polis odatda shahar markazi (odatda mudofaa istehkomi - akropol), uning atrofidagi qishloq xo'jaligi yerlari va bozor maydoni (agora) dan iborat bo'lgan. Eng yirik va nufuzli polislar qatoriga Afina, Sparta, Korinf, Fiva va Argos kirgan¹.

Polislar o'rtasida umumiy til, din va madaniyat mavjud bo'lsa-da, ular siyosiy jihatdan mutlaqo mustaqil bo'lgan va ko'pincha bir-biri bilan urushlar olib borgan. Shunga qaramay, Olimpiya o'yinlari kabi umumyunon tadbirlari barcha polislarini vaqtincha birlashtirgan, bu esa yunonlarning o'zlarini yagona xalq sifatida his qilishlariga yordam bergan.

Afina demokratiyasi bir zumda emas, balki bir necha asr davomida bosqichma-bosqich shakllangan. Mil.avv. VII asrning oxirida Afinada qonunlar birinchi marta yozma shaklda qayd etilgan — bu Drakon qonunlari bo'lib, ularning haddan tashqari qattiqqo'lligi tufayli "draconian" (drakoncha) atamasi hozirgi kunda ham qo'llaniladi².

Mil.avv. 594-yilda hokimiyat tepasiga kelgan Solon islohotlari Afina demokratiyasi tarixida muhim bosqich bo'ldi. Solon qarzga asoslangan qullikni bekor qildi, fuqarolarni mulkiy ahvoliga qarab toifalarga ajratdi va ularga turli siyosiy huquqlar berdi. Biroq haqiqiy demokratik tizimning asoschisi sifatida mil.avv. 508–507-yillarda islohotlar o'tkazgan Klisfen tan olinadi, u Afina fuqarolarini hududiy asosda o'nta yangi "filaga" bo'lib, Besh yuzlar kengashi (bule)

¹ Snodgrass A. Archaic Greece: The Age of Experiment. — London: Dent, 1980. — P. 25-40.

² Gagarin M. Early Greek Law. — Berkeley: University of California Press, 1986. — P. 51-68.

tizimini joriy etdi hamda "ostrakizm" — xavfli siyosatchilarni ovoz berish yo'li bilan quvish tartibini kiritdi³.

Afina demokratiyasi mil.avv. V asrning o'rtalarida, Perikl davrida (mil.avv. taxminan 461–429-yillar) o'zining eng yuksak nuqtasiga yetdi. Perikl davrida oddiy fuqarolar davlat lavozimlarida ishlagani uchun haq olishni boshladilar, bu esa kambag'al fuqarolarga ham siyosiy hayotda faol ishtirok etish imkonini berdi. Shuni ta'kidlash lozimki, Afina demokratiyasi zamonaviy tushunchadagi umumiy demokratiyadan farq qilgan, unda faqat erkin tug'ilgan erkak fuqarolar ovoz berish huquqiga ega bo'lgan, ayollar, qullar va begona yurtliklar (meteklar) bu huquqdan mahrum edilar.

Afina demokratiyasining markazida xalq Majlisi – ekklesiya, turgan bo'lib, unda barcha to'la huquqli fuqarolar ishtirok etib, qonunlar qabul qilish, urush va tinchlik masalalarini hal qilish huquqiga ega bo'lgan. Kundalik boshqaruv ishlari Besh yuzlar kengashi (bule) tomonidan olib borilgan, unga har yili qur'a tashlash yo'li bilan yangi a'zolar saylangan.

Sud tizimida esa geliya - xalq sudi muhim o'rin tutgan, unda minglab fuqarolar hakam sifatida ishtirok etgan. Lavozimlarning aksariyat qismi qur'a tashlash orqali taqsimlangani diqqatga sazovor, bu esa har qanday fuqaroning davlat boshqaruvida ishtirok etishi mumkinligini ta'minlashga qaratilgan tamoyil edi.

Afinadan farqli o'laroq, Sparta harbiy-oligarxik davlat tuzumiga ega bo'lgan. Sparta jamiyati spartiatlar (to'la huquqli fuqarolar), perieklar (erkin, lekin siyosiy huquqsiz aholi) va ilotlar (davlat quli hisoblangan mahalliy aholi) toifalariga bo'lingan. Spartiatlar yoshligidan boshlab "agoge" deb nomlangan qattiq harbiy tarbiya tizimidan o'tgan, bu esa Spartani qadimgi Yunonistonning eng kuchli quruqlik armiyasiga aylantirgan⁴.

Sparta boshqaruvida ikki podshoh, oqsoqollar kengashi (gerusiya) va xalq majlisi (apella) muhim rol o'ynagan, biroq haqiqiy hokimiyat ozchilik oligarxiya vakillari qo'lida to'plangan. Sparta o'zining harbiy qudrati va intizomi bilan mashhur bo'lib, mil.avv. 480-yilda Fermopil jangida podshoh Leonid boshchiligidagi 300 nafar spartalik jangchining fors qo'shiniga qarshi jasorati tarixda abadiy qolgan.

³ Ober J. Mass and Elite in Democratic Athens. — Princeton: Princeton University Press, 1989. — P. 60-80.

⁴ Cartledge P. Sparta and Lakonia: A Regional History 1300–362 BC. — 2nd ed. — London: Routledge, 2002. — P. 140-160

Qadimgi Yunonistonda ta'lim tizimi polisdan polisga farq qilgan, biroq Afina va Sparta bu borada eng qarama-qarshi ikki modelni namoyish etgan. Afinada o'g'il bolalar yoshligidan o'qish-yozish, matematika, musiqa va gimnastika bilan shug'ullangan, mil.avv. V asrdan boshlab esa sofistlar tomonidan notiqlik san'ati va falsafa ham o'qitila boshlangan. Ta'lim asosan xususiy xarakterda bo'lib, faqat boy oilalar farzandlari to'liq ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lgan.

Spartada esa ta'lim tizimi butunlay davlat nazorati ostida bo'lib, "agoge" deb nomlangan qattiq tarbiya tizimi orqali yosh spartiatlar jismoniy chidamlilik, harbiy mahorat va davlatga sodiqlik ruhida tarbiyalangan. Qizlar ham jismoniy tayyorgarlikdan o'tkazilgan, bu esa ularni Yunonistonning boshqa polislaridagi ayollarga nisbatan nisbatan mustaqilroq qilgan.

Yunon ta'lim tizimining muhim qismini gimnasiylar tashkil etgan, bu yerda nafaqat jismoniy mashqlar, balki falsafiy suhbatlar va intellektual muhokamalar ham o'tkazilgan. Aynan shu muhitda Platonning Akademiyasi (mil.avv. taxminan 387-yilda tashkil etilgan) va Aristotelning Likeyi kabi ilk oliy ta'lim maskanlari vujudga kelgan, ular keyingi asrlar davomida G'arb ta'lim tizimiga asos bo'lib xizmat qildi.

Mil.avv. V asr boshida Ahamoniylar imperiyasi Yunoniston polislariga qarshi bir necha yirik harbiy yurishlar uyushtirdi. Mil.avv. 490-yilda Marafon jangida afinaliklar sonining ustunligiga qaramay fors qo'shinini mag'lubiyatga uchratdilar, bu g'alaba haqidagi xabarni yetkazish uchun yugurgan chopar haqidagi rivoyat zamonaviy marafon musobaqalariga asos bo'lgan.

Mil.avv. 480–479-yillarda Salamin dengiz jangi va Plateya quruqlikdagi jangida yunon polislari birlashgan kuchlari fors armiyasini butunlay mag'lub etdi. Bu g'alabalar nafaqat Yunoniston mustaqilligini saqlab qoldi, balki Afinaning dengiz qudrati sifatida ko'tarilishiga va "Perikl asri" deb nomlangan madaniy gullab-yashnash davriga zamin yaratdi⁵.

Qadimgi Yunoniston jahon falsafasi va ilm-fanining beshigi hisoblanadi. Sokrat, Platon va Aristotel kabi mutafakkirlar davlat, axloq, bilim va koinot haqidagi g'oyalari bilan Yevropa falsafiy an'anasining poydevorini qo'ydilar. Platonning "Davlat" asari va Aristotelning siyosiy tuzumlar tasnifi hozirgi kungacha siyosatshunoslik fanining klassik manbalari hisoblanadi.

Yunon me'morchiligi (Afina Akropolidagi Parfenon ibodatxonasi), haykaltaroshligi va teatr san'ati (Esxil, Sofokl, Evripid tragediyalari) antik davr

⁵ Green P. The Greco-Persian Wars. — Berkeley: University of California Press, 1996. — P. 200-240.

madaniyatining eng yuksak namunalari sifatida jahon merosiga kiritilgan. Gerodot va Fukidid kabi tarixchilarning asarlari esa tarix fanining ilmiy metodologiyasiga asos solgan⁶.

Mil.avv. VIII–VI asrlar davomida yunon polislari aholi sonining ortishi, yer tanqisligi va savdo manfaatlari tufayli O'rta yer dengizi va Qora dengiz sohillarida ko'plab koloniyalar tashkil etdilar. Sitsiliya, Janubiy Italiya, Kichik Osiyo va Qora dengiz qirg'oqlarida barpo etilgan koloniyalar yunon madaniyati va tilining keng hududlarga tarqalishiga xizmat qildi.

Yunon iqtisodiyotining asosini dehqonchilik, hunarmandchilik va dengiz savdosi tashkil etgan. Zaytun yog'i, sharob va sopol idishlar asosiy eksport mahsulotlari bo'lib, ular g'alla, metal va boshqa xomashyoga almashtirilgan. Afina o'zining kumush konlari va kuchli dengiz flotiga tayanib, mil.avv. V asrda O'rta yer dengizining yetakchi savdo-iqtisodiy markazlaridan biriga aylandi.

Afina demokratiyasi, garchi zamonaviy demokratiyalardan farq qilsa-da, keyingi asrlar davomida siyosiy falsafa va davlat qurilishi nazariyalariga katta ta'sir ko'rsatdi. Yangi davr Yevropasida va Amerika Qo'shma Shtatlarida shakllangan konstitutsiyaviy tizimlar yaratuvchilari ko'p jihatdan qadimgi Afina tajribasiga murojaat qilganlar. Xalq hokimiyati, fuqarolik huquqlari va qonun ustuvorligi kabi tushunchalar ildizlari aynan qadimgi Yunoniston siyosiy tafakkuriga borib taqaladi.

Mil.avv. IV asrning ikkinchi yarmida polislar o'rtasidagi uzluksiz urushlar (xususan, Peloponnes urushi) natijasida Yunoniston zaiflashdi va shimoldagi Makedoniya podsholigi ta'siriga tushib qoldi. Makedoniyalik Filipp II va uning o'g'li Iskandar Zulqarnayn boshchiligida Yunoniston yagona imperiya tarkibiga kiritildi. Iskandarning Sharqqa yurishlari natijasida yunon madaniyati ulkan hududlarga tarqaldi va bu jarayon "ellinizm davri" deb nomlangan yangi bosqichni boshlab berdi⁷.

Mil.avv. II asrda Yunoniston Rim Respublikasi tomonidan bosib olindi, biroq yunon madaniyati, falsafasi va san'ati Rim sivilizatsiyasiga chuqur ta'sir ko'rsatib, keyinchalik butun Yevropa madaniyatining asosiy manbalaridan biriga aylandi.

Xulosa qilib aytganda, qadimgi Yunoniston sivilizatsiyasi, ayniqsa Afina demokratiyasi tajribasi, insoniyat siyosiy tafakkuri tarixida beqiyos o'rin tutadi. Polis

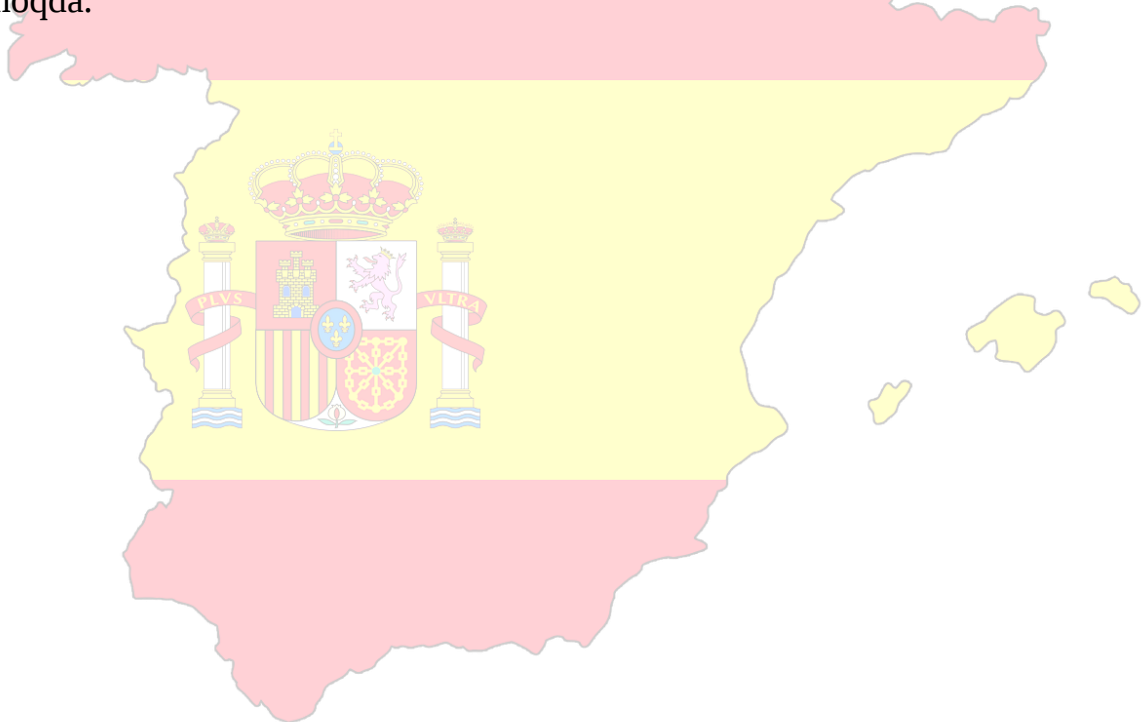
⁶ Momigliano A. The Classical Foundations of Modern Historiography. — Berkeley: University of California Press, 1990. — P. 29-53.

⁷ Green P. Alexander of Macedon, 356–323 BC: A Historical Biography. — Berkeley: University of California Press, 1991. — P. 100-130.

tizimi doirasida sinalgan turli boshqaruv shakllari, xalq hokimiyati g'oyasi, falsafiy va ilmiy meros bugungi kunda ham dunyo sivilizatsiyasining ajralmas qismi bo'lib qolmoqda.

Qadimgi Yunoniston tajribasi shuni ko'rsatadiki, fuqarolik jamiyati, qonun ustuvorligi va xalq ishtirokidagi boshqaruv g'oyalari minglab yillar davomida o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Shu sababli ushbu mavzu nafaqat tarixchi olimlar, balki siyosatshunos va huquqshunoslar uchun ham doimiy tadqiqot ob'ekti bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ober J. The Athenian Revolution: Essays on Ancient Greek Democracy and Political Theory. — Princeton: Princeton University Press, 1996. — P. 10-25.
2. Hansen M. H. The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes. — Oxford: Blackwell, 1991. — P. 1-15.
3. Hornblower S. The Greek World 479–323 BC. — 4th ed. — London: Routledge, 2011. — P. 30-45.
4. Snodgrass A. Archaic Greece: The Age of Experiment. — London: Dent, 1980. — P. 25-40.
5. Golden M. Sport and Society in Ancient Greece. — Cambridge: Cambridge University Press, 1998. — P. 10-20.
6. Gagarin M. Early Greek Law. — Berkeley: University of California Press, 1986. — P. 51-68.
7. Rhodes P. J. A Commentary on the Aristotelian Athenaion Politeia. — Oxford: Clarendon Press, 1981. — P. 118-145.
8. Ober J. Mass and Elite in Democratic Athens. — Princeton: Princeton University Press, 1989. — P. 60-80.
9. Kagan D. Pericles of Athens and the Birth of Democracy. — New York: Free Press, 1991. — P. 150-170.
10. Hansen M. H. The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes. — Oxford: Blackwell, 1991. — P. 86-105.
11. Sinclair R. K. Democracy and Participation in Athens. — Cambridge: Cambridge University Press, 1988. — P. 20-40.
12. Hansen M. H. The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes. — Oxford: Blackwell, 1991. — P. 176-200.
13. Cartledge P. Sparta and Lakonia: A Regional History 1300–362 BC. — 2nd ed. — London: Routledge, 2002. — P. 140-160.
14. Cartledge P. The Spartans: An Epic History. — London: Pan Books, 2003. — P. 55-75.
15. Green P. The Greco-Persian Wars. — Berkeley: University of California Press, 1996. — P. 130-150.
16. Green P. The Greco-Persian Wars. — Berkeley: University of California Press, 1996. — P. 22-40.
17. Green P. The Greco-Persian Wars. — Berkeley: University of California Press, 1996. — P. 200-240.
18. Guthrie W. K. C. A History of Greek Philosophy. — Vol. 3. — Cambridge: Cambridge University Press, 1969. — P. 1-30.
19. Pollitt J. J. Art and Experience in Classical Greece. — Cambridge: Cambridge University Press, 1972. — P. 64-90.
20. Momigliano A. The Classical Foundations of Modern Historiography. — Berkeley: University of California Press, 1990. — P. 29-53.